

REÁLNÁ A NOMINÁLNÍ KONVERGENCE V ZEMÍCH STŘEDOEVROPSKÉ PĚTKY*

Růžena Vintrová, Centrum ekonomických studií, Vysoká škola ekonomie a managementu, Praha

Úvod

Cílem statí je zachytit přibližování ekonomické úrovně České republiky a ostatních stře-
doevropských nových členských států (dále EU-5) k úrovni vyspělých zemí Evropské
unie a identifikovat faktory, které urychlují nebo brzdí zužování existující mezery. Česká
republika, Slovensko, Maďarsko a Polsko, které se transformovaly od centrálně plánova-
né ekonomiky k ekonomice tržní, mají vzhledem ke společné historii z hlediska konver-
genčního procesu řadu shodných rysů. S určitými výhradami k nim lze přiřadit i Slovin-
sko, které však již před rozpadem bývalé Jugoslávie bylo více propojeno s vyspělými
západními ekonomikami a neexistoval zde tuhý režim centrálního plánování.

V následujícím textu se zkoumá sladěnost reálné konvergence s konvergencí nomi-
nální, zejména s vývojem cenové úrovně a mzdové úrovně. Používají se alternativní uka-
zatele, umožňující překonat úzký obzor standardních analýz, nevystihujících plně určují-
cí faktory konvergence. V kapitole 1 se sleduje vývoj reálné konvergence a změny
mezinárodní ekonomické pozice zemí EU-5. Kapitola 2 je věnována souvislostem reálné
a nominální konvergence a regresní analýze cenové a mzdové úrovně v relaci k ekono-
mické úrovni. Je zde též podána charakteristika cenové konkurenční schopnosti na zákla-
dě mezinárodního srovnání úrovně a vývoje jednotkových pracovních nákladů. V závěru
jsou shrnuty předpoklady a perspektivy reálné konvergence.

1. Reálná konvergence

Dohánění ekonomické úrovně rozvinutých zemí je strategickou prioritou hospodář-
ského rozvoje středoevropských ekonomik, které po půlstoletém odtržení od vývoje ve
vyspělejší části světa značně zaostaly. Konvergence k vyspělým „západním“ ekono-
mickým vyžaduje dlouhodobý předstih v růstu celkového důchodu, produktivity práce
i mezd. Snaha o dosažení robustního ekonomického růstu, podněcovaná potřebou dohá-
nění, se propojuje s všeobecným úsilím zemí Evropské unie zapojit se do proudu znalost-
ní ekonomiky na základě Lisabonské strategie a zvýšit tak konkurenční schopnost ve
srovnání s předními světovými regiony, jako jsou USA, Japonsko nebo potenciálně velké
země Asie, jejichž vliv na vývoj světové ekonomiky prudce narůstá. Země EU-5 hledají
takovou pozici v mezinárodní dělbě práce, která by jim umožnila plnit oba cíle souběžně.

* Sta• vznikla s podporou grantů GA ČR Růstová výkonnost a kvalitativní konkurenceschopnost čes-
ké ekonomiky 402/05/2210 a MŠMT Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky
1M0524.

1.1 Teoretická a metodologická východiska

Přibližování ekonomické úrovně k vyspělým zemím je v ekonomické teorii označováno jako **reálná konvergence**. V širším kontextu navazuje na překonávání mezery technologické a vyžaduje pružné přizpůsobování výrobní struktury. Ekonomická teorie definuje předpoklady reálné konvergence z různých pozic. Neoklasická teorie vychází z faktu, že země s nízkým důchodem na osobu jsou více vzdáleny svým technickým a ekonomickým možnostem. Z toho odvozuje, že mají dodatečné předpoklady k růstu, nebo• mohou přebírat zkušenosti i technologie z vyspělejší části světa (tzv. efekt dohánění, známý jako "catching-up"). Teorie endogenního růstu zdůrazňuje naopak výhodnější pozici zemí s vysokým důchodem na osobu, nebo• ty mají lepší předpoklady k využívání kvalitativních růstových faktorů, jejichž nedostatečnost je pro méně vyspělé země těžkým handicapem.

Nutně zjednodušující teoretické přístupy k vysvětlení skutečného vývoje nepostačují. V hospodářské praxi je k objasnění rychlosti reálné konvergence nutno brát v úvahu celý komplex faktorů včetně institucionálního uspořádání a podnětů, vedoucích k produktivní kooperaci. Ve skutečnosti nejrychleji nerostou ani nejzaostalejší, ani nejvyspělejší země, ale malá skupina zemí s relativně nízkým (nikoliv však nejnižším) důchodem. Autoři, kteří vyšli s hypotézou podmíněné konvergence (viz Barro, 1991), upozornili na to, že je nutno zkoumat homogenní celky. Konvergence probíhá a chudší země rostou rychleji než bohaté v souladu s neoklasickou teorií jen při konstantních faktorech (demografických, ekonomických, politických i institucionálních). Všechny tyto faktory však prodělávají různorodé změny, ovlivněné širšími politickými a sociálními souvislostmi.

Zkoumaná skupina středoevropských nových členských zemí EU představuje vzhledem ke společné historii minulého století poměrně homogenní celek, i když i mezi nimi existují nezanedbatelné rozdíly v ekonomické úrovni a růstových předpokladech. „Bohaté“ Slovinsko, dosahující zhruba 1,6krát vyšší ekonomické úrovně než „chudé“ Polsko, má výchozí pozici blíže k vyspělým zemím. Jeho priority v hospodářské politice a používané metody i nástroje se proto mohou částečně odlišovat, i když hlavní cíl překonání mezery v ekonomické úrovni vůči vyspělým zemím zůstává shodný.

Pojem **nominální konvergence** není zatím zcela ustálen a není i jednotně používán. V obecném pojetí lze nominální konvergenci chápat analogicky k reálné konvergenci jako sblížování nominálních veličin, tj. například HDP v nominálním vyjádření (oceněného měnovým kursem bez přihlédnutí k paritě kupní síly), nominálních mezd atd. Při prostorovém srovnání se relace veličin v nominálním vyjádření (v běžných eurech, dolarech atd.) odlišují od veličin v reálném vyjádření v důsledku odlišných cenových úrovní v jednotlivých zemích. Relativní cenová úroveň (CPL, comparative price level) je tedy klíčovým ukazatelem, který je předmětem zkoumání postupu nominální konvergence. Cenová úroveň souvisí se mzdovou úrovní a jednotkovými pracovními náklady, ovlivňujícími úroveň cen.

V empirických analýzách pod nominální konvergencí většina autorů rozumí jen jiné označení pro plnění maastrichtských kritérií, která mají zajistit stabilitu společné měny

a jsou podmínkou pro přijetí jednotlivých členských zemí do eurozóny.¹⁾ Jde o míru inflace, dlouhodobé úrokové míry, rozpočtovou stabilitu, určenou přípustným deficitem veřejných rozpočtů i výší veřejného dluhu v poměru k HDP, a konečně o stabilitu měnového kursu. Na rozdíl od srovnání cenových úrovní maastrichtská konvergenční kritéria jsou založena na přírůstkových veličinách. Berou v úvahu vývoj cen, charakterizovaný mírou inflace, nikoliv však výchozí cenovou hladinu. Při výrazně nestejně výchozí relativní cenové úrovni a harmonizovaných, víceméně shodných cenových přírůstcích, vyžadovaných zmíněnými kritérii, by teoreticky k vyrovnání cenových úrovní nikdy nemohlo dojít. To je v rozporu s působením tržních sil v rámci společného trhu. Pravidlo “jeden trh, jedna cena” se prosazuje prvotně v obchodovatelném sektoru ekonomiky. Do neobchodovatelného sektoru, zejména do sektoru veřejných služeb, se přenáší až s určitým zpožděním prostřednictvím “mzdové náказы” (viz tzv. Balassův-Samuelsonův efekt).

1.2 Transformační krize a obtíže restrukturalizace

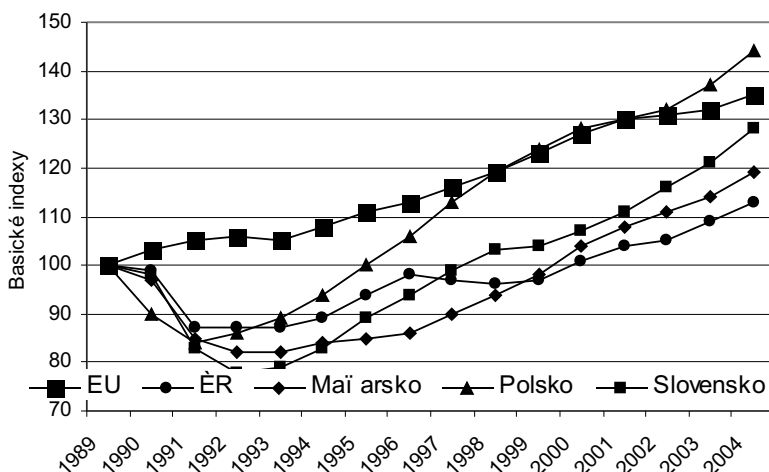
Země EU-5 prodělaly na počátku transformace hlubokou **transformační krizi** a objem jejich produkce se výrazně propadl. Transformace představovala přechod k jinému složení a k jiné kvalitě produktu. Kvantifikace poklesu na základě běžných statistických ukazatelů není proto zcela výstižná, nebo• nepostihuje kvalitativní rozdíly produktu v centrálně plánované a v tržní ekonomice.² Jen s touto výhradou lze srovnávat hloubku poklesu hrubého domácího produktu, ke kterému došlo v zemích EU-5. Největší propad byl zaznamenán na Slovensku a v Maďarsku, kde se HDP ve stálých cenách mezi roky 1989 a 1992 snížil o 22, resp. o 18 %. Nejmenší pokles HDP o 13, resp. o 14 % nastal v uváděném období v České republice a v Polsku. Od roku 1993 došlo ve sledovaných zemích k obratu a jejich HDP začal stoupat rychlejšími tempy, než činil průměr v EU (viz graf 1).

1 Explicitně se takto vyslovuje například Dědek (2006). Podobně definují tento pojem jiní autoři (viz Dobrinsky, 2006).

2 Při přechodu k tržní ekonomice se mění struktura vnitřní i vnější poptávky. Přestávají se vytvářet málo efektivní investice a nepotřebné zásoby. Výrobky a služby, které v bývalém systému plnily svou užitnou funkci a byly bez problému směňovány v rámci autarkního společenství RVHP, se stávají na světovém trhu obtížně uplatnitelnými nebo nepotřebnými. K docilení odbytu výrobků na náročných zahraničních trzích bylo nutno silně znehodnotit měnu, takže rozdíl mezi tržním kursem a paritou kupní síly měny se zvýšil a ocenění vyváženého zboží a služeb bylo méně příznivé než v podmínkách centrálně plánovaných ekonomik a fungujícího autarkního trhu.

Graf 1

Růst HDP v zemích EU-5 a EU-15 v letech 1990–2004 (v % ze stálých cen, 1989 = 100)

Pramen: Eurostat, 2006b (cit. 10. 3. 2006); CESTAT, CANSTAT, Statistical Bulletin, různé ročníky; vlastní propočty

Výjimkou byl vývoj v České republice, kde byl plynulý růst ve druhé polovině 90. let přerušen a došlo k další recesi, která konvergenční proces znovu zvrátila. Vleklost recese a pokračující divergence ve vztahu k EU ve 2. polovině 90. let vyvolaly otázku po příčinách tohoto jevu. V prováděných analýzách byly z různých pozic zvažovány subjektivní faktory, zejména opožďování systémových a institucionálních změn a neadekvátní zaměření makroekonomických politik. Stranou pozornosti zůstaly specifické objektivní příčiny transformačních obtíží.

Velmi otevřená a jednostranně orientovaná ekonomika bývalého Československa utrpěla nejhlubší **ztráty z dezintegrace vnějšího trhu**. „Disintegration matters“, zdůrazňují američtí ekonomové, zkoumající ekonomické důsledky rozpadu Sovětského svazu v postsovětských republikách, který byl spojen s hlubším propadem výroby, než k jakému došlo v průběhu 2. světové války (viz Linn, 2003). Poválečné Československo, sloužící jako „kovárna a strojírna“ východního bloku, bylo v nebývalém rozsahu zaměřeno na těžký a zbrojní průmysl. Mělo nejtěsnější vazby s ekonomikou zemí RVHP, kam směřovaly dvě třetiny až tři čtvrtiny zahraničního obchodu. Po zhroucení východních trhů byla zde důkladná přestavba výrobní základny mnohem naléhavější než v Polsku s jeho větším vnitřním trhem nebo v Maďarsku s jeho výraznějším zaměřením na lehký průmysl a služby. Ještě více se odlišovala situace Slovenska, které jako součást bývalé Jugoslávie mělo příznivější výchozí podmínky jak v těsnější propojenosti své výrobní struktury se západními ekonomikami, tak i v institucionální oblasti.

Hypertrofii těžkého průmyslu lze dokumentovat na výrobě oceli, která v bývalé ČSFR činila 15 milionů tun. Koncem 80. let připadala v České republice i ve Slovenské republice v propočtu na obyvatele jedna tuna oceli, což představovalo spolu

s atypickým Lucemburskem a Belgií světový rekord. V rámci existující dělby práce se do zemí bývalého společenství RVHP vyvážely miliony tun oceli, tisíce nákladních automobilů, stovky lokomotiv, velké investiční celky atd., nemluvě o výrobcích zbrojního průmyslu. Šlo o objemy vývozu, kterých nebylo mnohdy dosahováno ani ve větších ekonomických celcích typu Francie nebo Německa. Tato výroba byla po rozpadu sovětského bloku na západních trzích z velké části neuplatnitelná. Průmyslovou základnu bylo proto nutno zásadně restrukturalizovat v souladu s novým zaměřením zahraniční i domácí poptávky.

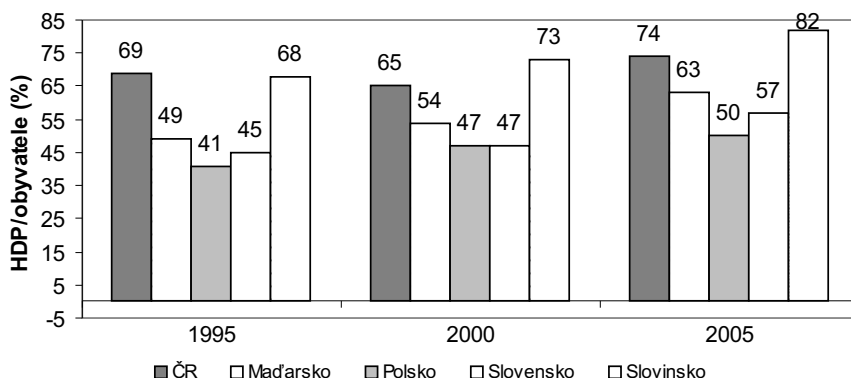
Obtížný přechod z východních trhů na trhy západní postihl ještě ve větší míře ekonomiku Slovenska, kde chyběla předchozí průmyslová tradice a infrastruktura středních a malých podniků byla málo rozvinutá. V období socialistické industrializace se zde budovaly velké průmyslové giganty, zaměřené na trhy RVHP. Po rozpadu těchto trhů byly celé velké regiony postiženy vysokou nezaměstnaností, se kterou slovenská ekonomika zápasí dodnes. Tak tvrdé dopady dezintegrace trhů, vynucující si zvrat v celé výrobní struktuře, lze srovnat snad jen se specifickými problémy východního Německa nebo pobaltských zemí, které byly ještě těsněji vázány na ekonomiku Ruska. Propad mezinárodní ekonomické pozice, ke kterému došlo na Slovensku ve srovnání s obdobím centrálního plánování, byl dále umocněn důsledky rozpadu společného státu při ztrátě přesunu zdrojů z českých zemí.

V přechodovém období nastaly značné **posuny v mezinárodní pozici zemí EU-5**. Česká ekonomika se na počátku transformace nacházela zhruba na stejné úrovni jako nejméně vyspělé západoevropské ekonomiky. Ještě v roce 1990 byl HDP na obyvatele v paritě kupní síly mírně vyšší než v Portugalsku nebo Řecku a téměř dosahoval úrovně Irska.³ Úroveň ostatních zemí EU-5 byla podstatně nižší, pouze Slovinsko bylo zhruba na stejné úrovni. V průběhu transformační krize poklesl HDP všech zkoumaných tranzitivních zemí výrazně pod úroveň slabších západoevropských ekonomik. Ty se po vstupu do EU nacházely ve fázi rychlého vzestupu, zejména Irsko se posouvalo výrazně vpřed.

Ekonomická úroveň ČR v důsledku druhé recese v letech 1997-1998 v relaci k EU znovu poklesla. Náskok, který existoval před ostatními středoevropskými zeměmi, se v průběhu první transformační dekády značně oslabil. Proces konvergence probíhal v ostatních zemích EU-5 rychleji. Zatímco ještě v polovině 90. let se ČR podle úrovně HDP na obyvatele v paritě kupní síly nacházela na prvním místě daného regionálního uskupení, od krizového roku 1997 byla předstihována Slovinskem a odstup ostatních zemí se zmenšoval. Od roku 1995 do roku 2005 se pozice ČR vůči EU zlepšila jen o 5 p. b., zatímco v ostatních zemích EU-5 docházelo ke zlepšení o 9 až 14 p. b. Nejpriznivějších výsledků dosáhly v uváděném období Maďarsko a Slovinsko, které se přiblížily k úrovni EU-25 o 14 p. b. (viz graf 2).

3 Platí s výhradou, uvedenou v poznámce 1.

Graf 2

HDP na obyvatele v zemích EU-5 v PPS¹⁾ v letech 1995–2005

¹⁾ PPS – Purchasing Power Standard, jednotka parity kupní síly na bázi EUR, vypočtená z průměrných cen v zemích EU-25

Pramen: Eurostat, 2006a a 2006b (cit. 24. 1. 2007)

1.3 Faktory urychlení konvergence v České republice a v zemích EU-5 v současné dekádě

Po překonání recese z druhé poloviny 90. let nastal v ČR obrat v dosavadním vývojovém trendu. K urychlení ekonomického růstu došlo zejména v letech 2005 a 2006, kdy tempa růstu HDP dosáhla až 6 %. **V rychlosti reálné konvergence patří ČR mezi nejúspěšnější země EU-5.** Výrazně se zrychluje růst produktivity práce i růst souhrnné produktivity výrobních faktorů, který nabývá mimořádně vysokých hodnot i v mezinárodním srovnání.⁴⁾ Úroveň HDP na obyvatele dosáhla v roce 2005 17 tis. PPS (v roce 2006 podle odhadu Eurostatu 19 tis. PPS) a v rámci EU-25 se ČR umísťuje na 17. místě, když v roce 2004 předstihla Maltu a v roce 2005 Portugalsko. Od nehlubšího bodu poklesu v roce 2000 na 65 % průměrné úrovně zemí EU-25 se pozice ČR razantně zlepšila a vystoupala až na 74 % v roce 2005 (viz tabulka 1). V roce 2006 podle předběžných údajů dosáhla ekonomická úroveň ČR již 76 % v relaci k EU-25.

4 V letech 2000 až 2004 činil růst souhrnné produktivity faktorů v ČR průměrně ročně 2,3 %, zatímco v EU-15 ve stejném období jen 0,5 % (viz Kadeřábková a kol., 2006, s. 79).

Tabulka 1

Tempa růstu HDP na obyvatele a rychlost konvergence v zemích EU-5

	Tempa růstu (roční průměr 2001–2005) v %	HDP na obyvatele v PPS (EU-25 = 100)		
		2000	2005	Změna v p. b.
Česká republika	3,7	65	74	9
Maďarsko	4,6	54	63	9
Polsko	3,1	47	50	3
Slovensko	4,5	47	57	10
Slovinsko	3,3	73	82	9

Pramen: Eurostat, 2007b (cit. 24. 1. 2007)

Tempa ekonomického růstu v ČR patřila v první polovině dekády v rámci zemí EU-5 k průměrným – Maďarsko i Slovensko měly tempa rychlejší, Slovinsko a Polsko pomalejší. Přibližování k ekonomické úrovni zemí EU-25 však bylo v ČR zhruba stejně rychlé jako v Maďarsku a na Slovensku. Vzniká tak otázka, čím vším je ovlivněno zužování mezery v ekonomické úrovni. Dynamiku reálné konvergence nelze posuzovat pouze na základě předstihu v tempech růstu HDP na obyvatele ve stálých (domácích) cenách, i když tento číselník je rozhodující. Působí zde též další faktory, které se prosazují souběžně. V ČR probíhá přibližování ekonomické úrovně k průměrné úrovni zemí EU-25 výrazně rychleji, než odrážejí tempa růstu HDP na obyvatele. Naopak v Maďarsku a na Slovensku rychlost reálné konvergence za vykazovaným předstihem v tempech růstu HDP zaostává.

Ekonomická úroveň je při mezinárodních srovnáních měřena HDP na obyvatele v paritě kupní síly, aby byly vyloučeny rozdíly v cenových úrovních jednotlivých zemí. V paritě kupní síly se odráží jak růst fyzického objemu produkce zboží a služeb v domácí ekonomice, tak i efektivnost zahraničně obchodní směny. Na rozdíl od toho ukazatel HDP ve stálých (domácích) cenách vývoj směnných relací nepostihuje. Změny docilovaných cen při exportu a změny placených cen při dovozu jsou při přepočtu do stálých cen vylučovány. Jejich pohyby však významně ovlivňují reálný důchod a mezinárodní pozici země v malých otevřených ekonomikách.

Dlouhodobý vývoj směnných relací (terms of trade, T/T) je **odrazem kvalitativních změn** v ekonomice. Když daná ekonomika dokáže lépe zhodnocovat své zboží a služby při obchodování se zahraničím, směnné relace vykazují vzestup (ceny vývozu rostou rychleji než ceny dovozu). Když dochází k cenovému podbízení, směnné relace klesají. Ve druhém případě dochází k nenávratným ztrátám, které lze považovat za „vyhazování“ zdrojů do zahraničí. Při poklesu směnných relací může HDP vykazovat rychlý růst, avšak vývoj spotřeby a investic v dané zemi zůstává pomalý. Příspěvek k růstu HDP pramenící z čistého vývozu je kalkulován v cenách, za které realizace neprobíhá. Vykazované tempo růstu je tedy zčásti fiktivní.

Dlouhodobě příznivý vývoj směnných relací při obchodování se světem je charakteristickým rysem české ekonomiky. V poslední dekádě rostly ceny vývozu zboží a služeb výrazně rychleji než ceny dovozu. T/T se v roce 2005 ve srovnání s rokem 1995 zvýšily o 10,8 %, což byl nejpříznivější vývoj v rámci zemí EU-25 s výjimkou Litvy. Naopak v Polsku a na Slovensku byl jejich vývoj nepříznivý, neboť za uvedenou dekádu poklesly o 5,9 %, resp. o 4,3 %. V Maďarsku poklesly o 2,1 % a ve Slovinsku víceméně stagnovaly (viz graf 3). V období 2001–2005 se T/T mírně zhoršily na Slovensku, stagnovaly v Maďarsku a výrazně se zlepšily v České republice.

Graf 3

Vývoj směnných relací v zemích EU-5 a v Německu (1995 = 100)¹⁾

¹⁾ podle deflátoru dovozu a vývozu z národních účtů

Pramen: ECFIN, 2006a, s. 84–85

Dlouhodobá tendence ve vývoji směnných relací má z velké části endogenní charakter – pokud ovšem nejde o výraz trvalejšího přerozdělování mezi zeměmi se zdroji surovin a zeměmi zpracovatelskými, které se týká celých skupin zemí. Ve zlepšování směnných relací se projevují kvalitativní změny v uplatnění produkce dané země na světovém trhu. Jde o kvalitativní změny v širokém smyslu, nikoliv o technické kvalitativní parametry, které se statistikové snaží brát při konstrukci cenových indexů v úvahu tím, že sledují srovnatelné produkty. Tyto změny reflektují přesun práce a kapitálu k aktivitám s vyšší přidanou hodnotou, tj. k výrobě sofistikovanějších produktů a služeb, vyžadujících využití pokročilejších technologií. Vyplývají rovněž z lepší integrace do nadnárodních obchodních sítí, která je spojena s odstraňováním srážky na „zboží z východu.“ Jestliže se dlouhodobě zlepšuje pozice země v obchodování se světem, pak tento fakt zvyšuje její reálný důchod nad rámec, vymezený růstem objemu celkového produktu. V ČR se zlepšování směnných relací odráží v rychlejším růstu reálného hrubého domácího důchodu, který se zvyšuje v dlouhodobém vývoji o 0,6 až 0,7 p. b. rychleji než HDP.⁵⁾

Krátkodobé výkyvy směnných relací jsou obvykle spojeny s kolísáním cen základních světových surovin (zejména ropy). Tyto pohyby jsou pro odběratelské země, především pro ekonomiky menšího rozměru, exogenní veličinou. Česká ekonomika je vel-

5 Ukazatel reálného hrubého domácího důchodu (RHDD), zachycující změny směnných relací, je součástí národních účtů podle metodiky ESA 1995. Tento ukazatel rostl v ČR v letech 1996–2005 v ročním průměru o 0,6 p. b. rychleji než HDP a v letech 2001–2005 činil rozdíl již 0,7 p. b. ve prospěch RHDD. Na Slovensku naopak rostl RHDD pomaleji než HDP, a to v období 2001–2005 o 0,1 %. V ostatních zemích EU-5 byly rozdíly méně výrazné. (Údaje za ČR podle ČSÚ, HDP, Národní účty, za ostatní země vlastní výpočet na základě Eurostat 2007a, cit. 12. 1. 2007, a ECFIN, 2006.)

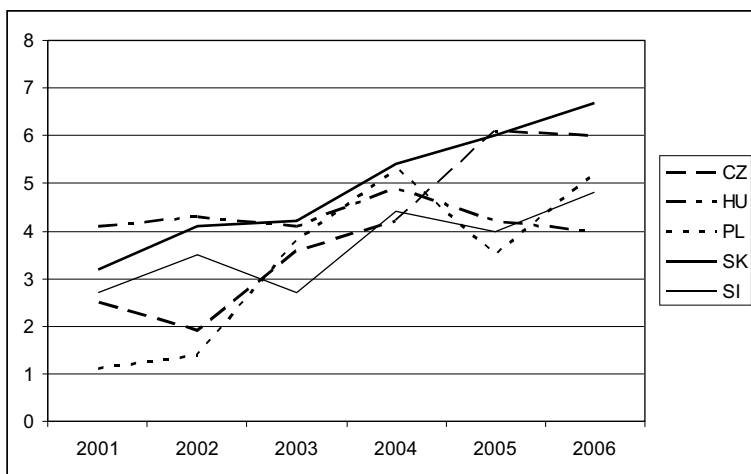
mi citlivá na jednorázové výkyvy směnných relací v krátkodobém časovém horizontu. V některých letech mají změny T/T větší vliv na tvorbu reálného důchodu než přírůstek HDP ve stálých cenách.

Rozhodující roli v obratu k rychlému ekonomickému růstu v ČR i dalších zemích EU-5 měl **vstup do Evropské unie**. Již v procesu vyjednávání o přistoupení se významně kultivovalo institucionální prostředí a zvyšovala se atraktivita kandidátských zemí pro zahraniční investice. Silný příliv zahraničních investic pak významně přispěl k překonání obtíží transformace, spjatých s restrukturalizací výroby. Tento faktor byl zvláště důležitý pro českou a slovenskou ekonomiku, které byly nejvíce postiženy rozpadem autarkního trhu RVHP. S odstraněním zbývajících bariér v zahraničním obchodě bezprostředně po vstupu získaly nové členské země další růstové stimuly. Není proto náhodou, že právě česká a slovenská ekonomika rostou v posledních letech nejrychlejšími tempy, dosahujícími k 6 až 8 % ročně. V nových podmínkách se rovněž výrazněji prosazuje specifická komparativní výhoda, daná centrální geografickou polohou poblíž velkých a vyspělých ekonomik EU (viz rozvoj logistických center a “krabicového obchodu”). Očekávaný přínos finančních zdrojů z evropských strukturálních fondů bude představovat další růstové podněty.

Vstup do EU se příznivě odrazil na ekonomickém růstu ve všech zemích EU-5. Od roku 2004 se v tomto regionu tempa růstu HDP pozvedla na úroveň mezi 4 až 6 % (viz graf 4). V České republice a na Slovensku byl obrat nejzřetelnější. Vliv na míru zrychlení měl mimo jiné i vysoký podíl vývozu zboží a služeb na HDP v těchto zemích (v ČR 63 %, na Slovensku 70 %). Méně výrazné bylo zrychlení v Polsku, které má větší vnitřní trh a podíl vývozu na HDP zde činí jen 27 % (údaje za rok 2005, Eurostat 2007a). Integrace nástupnických států bývalého Československa do EU je vysokými představiteli Unie hodnocena jako úspěšná „success story“ (viz např. Verheugen, 2006).

Graf 4

Roční tempa růstu HDP v zemích EU-5 v letech 2001–2006 (v %)*

*rok 2006 odhad

Pramen: Eurostat 2007b (cit. 25. 1. 2007)

České ekonomice se jako jediné z ekonomik zemí EU-5 podařilo po vstupu do EU zvrátit pasivní obchodní bilanci do aktiva. Aktivum výkonové bilance (tj. bilance dovozu a vývozu zboží a služeb) dosáhlo v roce 2005 celkem 57 mld. CZK, tj. 1,9 % HDP. Aktiva bylo dosaženo přesto, že se prudce zvýšily ceny dovážené ropy a plynu, které výrazně zbrzdily růst reálného důchodu (při růstu HDP o 6,1 % vzrostl reálný hrubý domácí důchod jen o 4,7 %). Aktivum za tři čtvrtletí roku 2006 dosáhlo 50 mld. Kč, tj. 2,1 % HDP. Zvýšení podílu na evropském a světovém trhu v podmínkách dlouhodobého zlepšování směnných relací lze charakterizovat jako prvek kvalitativní konkurenceschopnosti (na rozdíl od nákladové/cenové konkurenceschopnosti).

Pochopení rozhodujících faktorů, které způsobily obrat v ekonomickém růstu v České republice a na Slovensku není dosud jednoznačné ani v odborných kruzích, tím spíše pak v širší politické a laické veřejnosti. Se sporným výkladem se lze setkat i v kompetentních a autoritativních mezinárodních institucích. Např. v pravidelném přehledu OECD, věnovaném Slovenské republice, jsou úspěchy v ekonomickém růstu z poslední doby prioritně přičítány čerstvě uskutečněným reformám daňového systému i systému sociálního zabezpečení, spojeným s liberalizací pracovního a kapitálového trhu (viz OECD, 2005). Aniž bychom zpochybňovali potřebnost a užitečnost reform, je nutno vzít v úvahu, že jejich výsledky se mohou projevit až s určitým časovým zpožděním. V této zjednodušené interpretaci zůstává nevysvětlena akcelerace ekonomického růstu v ČR, nezapadající do uváděného schématu. Vývoj v ČR byl v OECD hodnocen až donedávna velmi pesimisticky. Ještě ve studii „Going for Growth“ z února 2006 se tvrdilo, že „... Růst HDP na obyvatele nebyl v posledních letech v České republice dostatečně vysoký, aby umožnil významné dohánění v úrovni důchodu ...“ (viz OECD, 2006a, s. 26). Tento výrok byl v rozporu s fakty o ekonomickém růstu a opomíjel skutečnost, že v rychlosti konvergence patřila česká ekonomika v uváděném období k neúspěšnějším. V pozdějších analýzách OECD, vydávaných koncem roku 2006, jsou již robustní tempa růstu v České republice respektována. V souhrnném hodnocení jsou označena jako „pokračující silný růst“ (viz OECD, 2006b, s. 53), aniž by však byl učiněn pokus o objasnění příčin tohoto jevu.

2. Souvislosti reálné a nominální konvergence

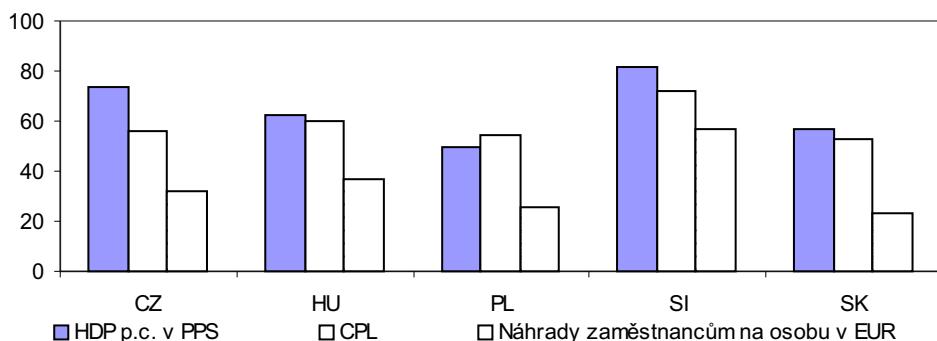
Nominální konvergence probíhá souběžně s konvergencí reálnou. Mezi ukazateli ekonomické a cenové úrovně existuje určitá závislost. Země s nízkou ekonomickou úrovní mají též nízkou cenovou úroveň ve srovnání se zeměmi ekonomicky vyspělejšími a ještě nižší je jejich relativní mzdová úroveň. S růstem ekonomické úrovně stoupá i cenová úroveň, dochází k reálnému zhodnocování měny a zvyšuje se i úroveň nominálních i reálných mezd ve vztahu k vyspělejšími zemím. Méně vyspělé země zakládají svou konkurenceschopnost na nízkých mzdách a nízkých celkových výrobních nákladech. Zatímco tyto „low cost economies“ využívají převážně nákladovou/cenovou konkurenční schopnost, země ekonomicky vyspělé mají lepší předpoklady k necenové/kvalitativní konkurenční schopnosti. Následující analýza se odvíjí od posouzení vzájemné sladění při odstraňování mezery v ekonomické, cenové a mzdové úrovni v zemích EU-5, které se přibližují k vyspělému jádru zemí Evropské unie.

2.1 Porovnání mezer v ekonomické, cenové a mzdové úrovni

Šíře mezery ve vztahu k vyspělým zemím EU je v jednotlivých charakteristikách reálné a nominální konvergence různá. Ukazatele nominální konvergence v některých případech neodpovídají dosažené ekonomické úrovni. V České republice dosáhl v roce 2005 HDP na obyvatele v PPS 74 % úrovně EU-25, relativní cenová úroveň celkového HDP však dosahovala jen 56 % a úroveň pracovních nákladů na zaměstnance (včetně příspěvků na sociální pojištění a jiných vedlejších nákladů) v kursovém přepočtu činila jen 32 %. Relace cenové a ekonomické úrovně ve všech ostatních zemích EU-5 byly mnohem vyrovnanější (viz graf 5).

Graf 5

HDP na obyvatele v PPS, relativní cenová úroveň (CPL) a relativní úroveň pracovních nákladů na osobu¹⁾ v EU-5, rok 2005 (EU-25 = 100)

¹⁾ Úroveň pracovních nákladů měřena jako průměrné hrubé měsíční mzdy plus vedlejší pracovní náklady (včetně příspěvků zaměstnavatelů na sociální pojištění) podle ukazatele náhrady zaměstnancům na osobu ze statistik národních účtů, přepočítáno měnovým kursem na eura.

Pramen: Eurostat 2007a, 2007b (cit. 12. 1. 2007); Gligorov, Podkaminer et al., 2006; vlastní výpočty

V Maďarsku, Polsku i na Slovensku byla cenová hladina ve vztahu k EU-25 velmi blízká relaci v ekonomické úrovni. Ve Slovinsku sice existuje menší odchylka cenové úrovně směrem dolů, avšak při podstatně vyšší ekonomické i cenové úrovni. Slovinsko v relaci k EU-25 dosáhlo v roce 2006 již 84 % ekonomické úrovně a téměř tři čtvrtiny cenové úrovně.⁶ Rozpory reálné a nominální konvergence jsou proto v této zemi daleko méně palčivé než v České republice, z čehož se odvíjí i její připravenost k přijetí eura, ke kterému došlo již od 1. 1. 2007.

Relace nominální úrovně pracovních nákladů na zaměstnance (přepočítávaných měnovým kursem) se odchylují od relací v HDP na obyvatele velice výrazně ve všech sledovaných zemích, v České republice však opět více, než by odpovídalo mezeře v ekonomické úrovni.

Z uváděných údajů je zřejmé, že v procesu konvergence budou mít **nejrychlejší dynamiku nominální mzdy** (vyjádřené v eurech), následovány reálnými mzdami (v paritě kupní síly) a cenovou úrovní. **Nejpomaleji** se bude přibližovat celková **ekonomická úroveň**, kde je existující mezera k průměru zemí Unie nejmenší. Nejvýraznější rozdíly jsou

⁶ Předběžné údaje, Eurostat, 2007b.

v České republice, kde v roce 2005 mezeře v HDP p. c. představovala „jen“ 26 %, zatímco mezeře v CPL činila 44 %. Z porovnání těchto základních makroekonomických parametrů vyplývá, že česká ekonomika potřebuje ještě určitý čas k vyrovnání mezery v cenové úrovni a úrovni nominálních mezd, která neodpovídá stupni její ekonomické vyspělosti.

Pro bezporuchový průběh integračního procesu má rozhodující význam harmonický průběh vyrovnávání ekonomické úrovně (na základě předstihu v růstu produktivity práce), cenové úrovně a mzdové úrovně. Příliš silné mzdové tlaky, vynucující si růst mezd neodpovídající produktivitě práce, by vedly ke snížení konkurenceschopnosti podnikatelské sféry, ke zpomalení ekonomického růstu a koneckonců ke zvýšení nezaměstnanosti. Neprůměrně rychlý vzestup hladiny spotřebitelských cen, nepodložený dostatečným předstihem v růstu produktivity práce a na něj navazujícím růstem mezd, by mohl ohrozit vývoj životní úrovně v důsledku poklesu reálných mezd a všech reálných příjmů obyvatelstva.

Sladění postupu reálné a nominální konvergence je zvláště důležitá v zemích, kde ve výchozích úrovních základních makroekonomických parametrů existují výraznější rozpory.

2.2 Přibližování cenových úrovní

V procesu reálné konvergence dochází k přibližování cenových hladin dohánějících zemí k zemím ekonomicky vyspělejšími. Rychlejší růst produktivity práce v dohánějících zemích vytváří prostor pro vzestup mezd a cen, který nenarušuje makroekonomickou rovnováhu a konkurenceschopnost země. Za existence samostatných měn v jednotlivých zemích probíhá **přibližování cenové hladiny** dvěma kanály – **inflačním diferencialem a zhodnocením nominálního měnového kursu**. Kursový kanál však po přijetí eura jednotlivými zeměmi EU-5 odpadne. Přitom tyto země kromě Slovinska mají ještě velkou mezeru v ekonomické i cenové úrovni ve vztahu k vyspělým ekonomikám eurozóny, s nimiž by měly sdílet společnou měnovou politiku.

V zemích s původně nízkou inflací, v nichž cenová konvergence probíhala převážně kursovým kanálem, je logicky nutno očekávat **zesílené inflační tlaky**. Zkušenosti dynamicky se rozvíjejících ekonomik, které se staly součástí eurozóny v roce 1999 (Irsko, Portugalsko a Španělsko) potvrzují zvýšení míry inflace po vzniku eurozóny na 3 až 4 % v následujících zhruba 5 letech po tomto datu.⁷ Koordinační politiky EU se snažily inflační tlaky v uváděných zemích utlmit. Inflaci se podařilo zpomalit, došlo však též ke zbrzdění ekonomického růstu.⁸

V dlouhodobém vývoji od roku 1990 dochází ve všech zemích EU-5 k přibližování cenových úrovní k průměru ekonomicky vyspělejších „starých“ členských zemí, avšak

7 Míra inflace v Irsku v letech 2000–2002 dosahovala dokonce až 5 %.

8 V Portugalsku došlo dokonce k procesu divergence, když po počátečních úspěších a rychlé konvergenci k EU za pomoci strukturálních fondů v 90. letech na přelomu století ztratilo dynamiku. Tento proces však nelze bezprostředně spojovat s přijetím eura, i když jde o časovou shodu. Rozhodující je omezená přizpůsobivost ekonomiky k důsledkům globalizace a rozšiřování EU. Při nedostatečné kvalifikaci pracovních sil (tři čtvrtiny obyvatelstva má jen základní vzdělání) se tato země nedokázala přizpůsobit náporu levné východoasijské konkurence, zejména v textilním a oděvním průmyslu, a rovněž konkurenci levné práce z nových členských zemí v rámci EU. Mezinárodní pozice Portugalska se propadla v roce 2005 na 71% úroveň EU-25, tj. pod úroveň ČR.

v různé míře. Ze zemí V-4 (tj. EU-5 bez Slovinska) bylo a zůstává nejbližší k průměrné cenové úrovni zemí EU-25 Maďarsko. Ve výchozím roce transformace byly cenové hladiny tehdejšího Československa, Maďarska a Polska dosti odlišné, zejména maďarská cenová úroveň byla díky méně podhodnocenému forintu více než o třetinu vyšší než československá.⁹⁾ Česká cenová hladina se v dalším vývoji přibližovala k cenové hladině EU nejrychleji ze zemí EU-5, mezi roky 1995 a 2005 se zvýšila ve vztahu k EU-25 o 18 p. b. Přesto však zůstává na nízké úrovni v relaci k EU-25 (viz tabulka 2).

Tabulka 2
Vývoj relativních cenových úrovní (CPL) HDP v EU-5

	EU-25 = 100			Změna v p. b.		
	1995	2000	2005	1995–2000	2000–2005	1995–2005
Česká republika	38	46	56	8	10	18
Maďarsko	44	47	60	3	13	16
Polsko	44	52	55	8	3	11
Slovensko	41	43	53	2	10	12
Slovinsko	74	72	72	-2	0	-2

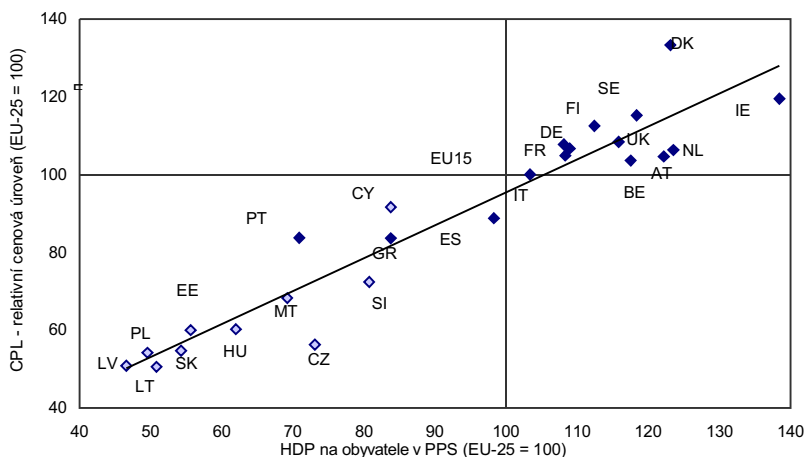
Pramen: Eurostat, 2007a (cit. 16. 1. 2007), vlastní výpočty

Empiricky zjištěná korelace mezi ekonomickou úrovní charakterizovanou HDP na obyvatele v paritě kupní síly a cenovou úrovní celkového HDP je v seskupení zemí EU-25 velmi těsná. **Cenová hladina české ekonomiky** je však dlouhodobě **vzdálena od cenové hladiny v EU směrem dolů** daleko více, než by odpovídalo rozdílu v ekonomické úrovni. Velkou odchylkou od teoretických hodnot se česká ekonomika odlišuje od ekonomik ostatních nových členských zemí, jejichž vzdálenost od cenové úrovně EU-25 více odpovídá jejich ekonomické vyspělosti. Tyto země se nacházejí buď přesně na regresní přímce, měřící závislost mezi ekonomickou a cenovou úrovní, nebo v její těsné blízkosti. Odchýlení české cenové hladiny směrem dolů má v rámci EU výjimečně velký rozměr a je nutno jej brát v úvahu při posuzování perspektiv dalšího vývoje. Z nejvyspělejších zemí se odchylují od regresní přímky směrem nahoru země severní Evropy, především v EU nejdražší Dánsko. Naopak směrem dolů se odchyluje Irsko, Belgie, Nizozemsko či Rakousko (viz graf 6).

9 Vlastní propočty na základě ECP'90 (viz Auer, Müller, 1993).

Graf 6

Závislost relativní cenové úrovně na ekonomické úrovni v zemích EU-25, rok 2005 (EU-25 = 100)

Poznámka: Lucembursko z analýzy vypuštěno. Regresní rovnice má tvar $CPL = 0,107 + 0,8475 \cdot HDP$. Koeficient korelace $R = 0,95$.

Pramen: Eurostat, 2006a, 2006b (cit. 20. 9. 2006); vlastní výpočty

Poměrně rychlé přibližování CPL v ČR k úrovni EU-25 v posledním období se uskutečňovalo kursovým kanálem, zatímco míra inflace byla blízko nebo dokonce pod úrovní zemí eurozóny. Hodnoty maastrichtského inflačního kritéria bylo v letech 2002–2005 dosahováno s velkou rezervou (s dílčí výjimkou roku 2004). Při kritériu ve výši 2,6 % v ročním průměru za uváděné období činila míra inflace v ČR pouze 1,4 % (podle harmonizovaného cenového indexu HICP).¹⁰ Tato strategie má svá úskalí, neboť zpevňování měnového kursu jednostranně postihuje vývozce, zatímco vyšší inflace se rovnoměrněji rozkládá v celé ekonomice. Míra inflace výrazně pod 2 % nenaplní požadavek cenové stability podle definice Evropské centrální banky, podle které má být inflace pod, ale blízko 2 %. Vzniká tak riziko, že inflace kolem 1 % nekryje ani skryté kvalitativní změny, které jsou ve statistických indexech vykazovány jako změny cenové.¹¹

Zhodnocování nominálního i reálného kursu koruny v krátkém časovém horizontu může být ovlivněno náhodnými výkyvy včetně spekulativních vlivů finančních trhů. V dlouhodobém časovém horizontu je **zhodnocování kursu projevem rychlejšího růstu produktivity práce** v dané zemi a je s ním spojeno plynulé přibližování cenových hladin k úrovni vyspělých zemí. To představuje souběžný proces s reálnou konver-

10 Vlastní propočty na základě materiálu Vláda 2006, s. 8.

11 Ve vyspělých ekonomikách jsou kvalitativní změny, které se nedaří vyloučit z cenových indexů, odhadovány na 1 až 2 procentní body. V rychle rostoucích a rychle se restrukturalizujících ekonomikách zemí EU-5 je možno očekávat, že se zkrácení inflace blíží spíše k horní uváděné hranici.

genci a odráží se v něm rostoucí blahobyt země.¹²⁾ Po přijetí společné měny tento proces neustane, jak se mylně domnívají někteří analytici, ale bude probíhat pouze jedním kanálem – inflačním diferenciálem. Apresiasi měny a zvyšování cenové úrovně by neměly probíhat překotně a s velkými výkyvy, nebo• ztěžují pozici vývozců, snižují cenovou konkurenceschopnost a mohou vést ke zhoršení vnější ekonomické rovnováhy. Avšak předčasné přerušení apreciační tendence po ztrátě kursového kanálu při vstupu do eurozóny může vyvolat zase jiné obtíže a turbulence, zejména nežádoucí inflační tlaky.

2.3 Přibližování mzdových úrovní a jednotkových pracovních nákladů

Produktivita práce v zemích střední a východní Evropy zaostává za průměrnou úrovní zemí Unie podstatně méně než úroveň mezd a celkových pracovních nákladů. V důsledku toho jsou zde velmi nízké jednotkové pracovní náklady a **celý region vyniká vysokou cenovou konkurenceschopností** v rámci EU. Úroveň českých mezd v nominálním vyjádření (v kursovém přepočtu) dosahovala v roce 2005 celkem 639 EUR měsíčně, tj. necelou čtvrtinu mezd rakouských. V reálném vyjádření to bylo vzhledem k nižší cenové úrovni v ČR více než dvě pětiny. Na Slovensku dosáhly průměrné mzdy v nominálním vyjádření 448 EUR, tj. 17 % mezd rakouských, v reálném vyjádření činily 31 %. Nejvyšší mzdy byly ve Slovinsku, kde dosáhly v nominálním vyjádření 47 % a reálně 64 % (viz tabulka 3).

Tabulka 3

Průměrné hrubé měsíční mzdy v zemích EU-5 v roce 2005 ve srovnání s Rakouskem

	V kursovém přepočtu		V paritě kupní síly	
	EUR	Rakousko = 100	PPS	Rakousko = 100
Česká republika	639	24	1135	42
Maďarsko	638	24	1044	40
Polsko	591	22	1083	40
Slovensko	448	17	816	31
Slovinsko	1157	47	1584	64
Rakousko	2645	100	2551	100

Pramen: Gligorov, Podkaminer et al., 2006, s. 105–117; vlastní úpravy

Nákladovou/cenovou konkurenceschopnost lze na národohospodářské úrovni posoudit podle výše pracovních nákladů (v kursovém přepočtu), připadajících na jednotku hrubého domácího produktu v reálném vyjádření. Takto měřené jednotkové pracovní náklady (JPN) dosahují v ČR méně než polovinu úrovně EU-25 a jen kolem 40 % úrovně sousedního Rakouska. V rámci zemí EU-5 má ČR JPN blízké k úrovni Maďarska, zatímco JPN ve Slovinsku jsou podstatně vyšší a na Slovensku naopak výrazně nižší (viz tabulka 4).

12 Někteří autoři (např. Singer, 2005, s. 7) navrhuji k vystižení těchto procesů alternativní „eurové“ ukazatele ekonomického růstu, když doporučují přepočítávat HDP nominálním kursem měny na eura a poté tento ukazatel deflovat průměrnou inflací v eurozóně. Tím však dochází ke směřování ukazatelů reálné a nominální konvergence.

Tabulka 4

Produktivita práce a jednotkové pracovní náklady v EU-5 v roce 2005 (EU-25 = 100)

	HDP na pracovníka v PPS¹⁾	Pracovní náklady na zaměstnance v EUR²⁾	Agregátní JPN³⁾
Česká republika	66	32	49
Maďarsko	71	37	52
Polsko	59	26	44
Slovensko	65	23	35
Slovinsko	79	57	73

Poznámka: Produktivita práce měřena hrubým domácím produktem na pracovníka v PPS, pracovní náklady na zaměstnanou osobu propočteny podle náhrad zaměstnancům (včetně příspěvků zaměstnavatelů na sociální pojištění), přepočtených směnným kursem.

Pramen: 1) Eurostat, 2007b (cit. 17. 1. 2007); 2) Gligorov, Podkaminer et al., 2006, s. V; 3) vlastní propočet

Často opakovaná **tvrzení o vysokých pracovních nákladech v ČR**, která lze najít v tisku i v četných prohlášeních podnikatelských svazů, **jsou zavádějící**.¹³ V ČR (podobně jako na Slovensku) je sice relativně vysoký podíl příspěvků na sociální a zdravotní pojištění ve vztahu k hrubým mzdám, avšak ostatní vedlejší pracovní náklady jsou naopak mimořádně nízké a nízká je především základní složka pracovních nákladů – průměrné mzdy. Podstatnou pro podnikatelské kalkulace je celková výše pracovních nákladů ve vztahu k produktivitě práce. Tyto náklady se v ČR nacházejí pod úrovní, která by příslušela zemi stejné ekonomické vyspělosti. Podobně jako cenová úroveň se i úroveň pracovních nákladů na osobu odchyluje ve vztahu k ekonomické úrovni výrazně směrem dolů od regresní přímky, sledující danou závislost v rámci zemí EU-25 (viz graf 7).

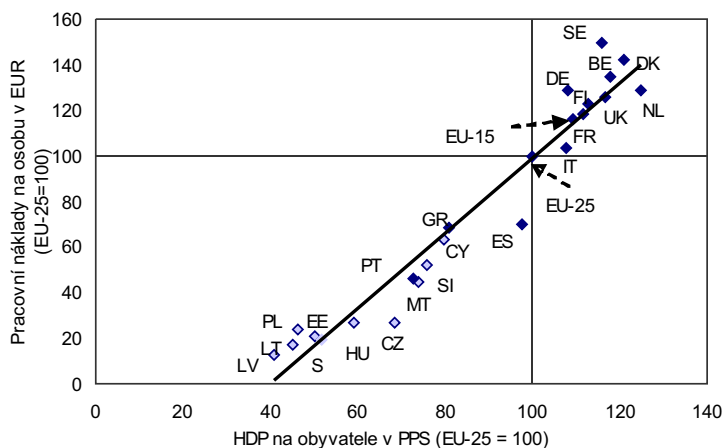
Česká ekonomika je v rámci EU vysoce cenově konkurenceschopná především proto, že má nízké pracovní náklady. Vysoké pracovní náklady má ve srovnání s Čínou, Ukrajinou nebo Bulharskem a Rumunskem. Čínské i ukrajinské nominální mzdy v kursovém přepočtu činí jen zhruba 5 % mezd rakouských. Je to dáno především velmi nízkým nominálním kursem měny, zejména v případě Číny. V nominálním vyjádření lze za mzdu jednoho rakouského pracovníka najmout čtyři pracovníky v ČR, šest pracovníků na Slovensku, 10 pracovníků v Rumunsku, 16 pracovníků v Bulharsku a 20 pracovníků na Ukrajině nebo v Číně.¹⁴ Jmenované státy s nízkou mzdovou úrovní představují typické “low cost economies”. S Českou republikou, která je zemí středně ekonomicky vyspělou, nejsou srovnatelné ani ekonomickou úrovní, ani historií industriálního rozvoje.

13 Takovéto tvrzení proniklo dokonce i do počátečních verzí Strategie hospodářského růstu, připravované vládou ČR v roce 2005.

14 Vlastní propočet na základě Gligorov, Podkaminer et al., 2006

Graf 7

Závislost relativní mzdové hladiny na ekonomické úrovni země, rok 2003 (EU-25 = 100) ¹⁾

¹⁾ Pro Lucembursko, Irsko a Rakousko nebyly k dispozici údaje. Regresní rovnice má tvar $W = -66,34 + 1,654 \cdot \text{HDP}$, koeficient korelace $R^2 = 0,94$. Mzdová hladina měřena jako průměrné celkové měsíční pracovní náklady na zaměstnance (včetně příspěvků na sociální pojištění a jiných vedlejších nákladů) v EUR v relaci k EU-25. Pramen: Eurostat, 2006b, 2006c (cit. 3. 10. 2006); vlastní výpočty

3. Závěry

Obtíže transformace ekonomiky středoevropských zemí vyplývaly do značné míry z náročného přebudování výrobního profilu, přizpůsobeného fungování v rámci autarkního společenství zemí RVHP. Přechod na nové tržní podmínky vyžadoval zapojení do celosvětové dělby práce s ostrou mezinárodní konkurencí. Zvlášť se to týkalo průmyslově předimenzovaného Československa a obou jeho nástupnických států, které se s rozpadem autarkního trhu vypořádávaly obtížněji a déle než sousední postkomunistické státy, méně zatížené deformacemi „socialistické industrializace“. Teprve při pevném **zakotvení v jednotném trhu Evropské unie** našly Česká republika i Slovenská republika odpovídající uplatnění pro své historicky dané přednosti a předpoklady a začínají se znovu prosazovat na evropské scéně dynamickým ekonomickým růstem.

Nové členské země EU-5 mají jinak nastavené cíle než stabilizované země západoevropské, které neprožily dlouhé období odtrženosti od vývoje ve vyspělém světě a nejsou vystaveny nutnosti „dohánění“. Základní **prioritou** jejich hospodářské strategie je **robustní ekonomický růst**, zajišťující přiblížení k ekonomické úrovni vyspělých zemí Unie, při současném udržování vysoké míry zaměstnanosti. V širším celosvětovém měřítku i „stará Evropa“ pocituje nutnost reform, reagujících na procesy globalizace a přechod ke znalostně založené ekonomice. Pod touto výzvou splývají problémy dohánění v nových členských zemích s procesy, ve zkratce shrnovanými do Lisabonské strategie.

Klíčovou otázkou reálné konvergence je **sladění s konvergencí nominální**. Aktuálně se to týká podmínek vstupu do eurozóny. Nejde jen o schopnost splnění maastrichtských konvergenčních kritérií, jak je tento problém běžně chápán. Z hlediska vstupujících

země je rozhodující, zda takovýto krok podpoří přibližování ekonomické úrovně. Jednotlivé země si musí zvolit vhodný termín vstupu do eurozóny i tomu odpovídající výši konverzního měnového kursu. Jde o nalezení vyváženého bodu, ve kterém by nebyla ohrožena ani jejich cenová konkurenceschopnost, ani by nedocházelo k neúměrnému „zchudnutí“ nebo ke zpomalení ekonomického růstu.

Při koncipování dlouhodobé strategie mají země EU-5 dvojí volbu. Buď mohou i nadále zvyšovat svou nákladovou/cenovou konkurenceschopnost a podbízet se v mezinárodní směně nízkými mzdami a nízkými cenami při nízkém měnovém kursu, nebo se mohou ve větší míře orientovat na necenovou, kvalitativní konkurenceschopnost. Spor o strategii dalšího rozvoje je dilematem, týkajícím se míry **podpory kvalitativně založené konkurenční výhody**.

Historická zkušenost ukazuje, že v ekonomicky méně rozvinutých zemích je zaměření na cenovou konkurenční schopnost do určitého stupně zralosti nutné. Tato orientace může být zmírňována jen postupně podle toho, jak se daří pronikat do sofistikovanějších výrob a náročnějších fragmentů produkčního řetězce a docilovat přitom příznivějších cen. Pro Českou republiku jako zemi, která spolu se Slovinskem patří v rámci středoevropské pětky k nejvyspělejší, by však **orientace na nízké mzdy a nízké ceny neměla být** v její strategii **rozhodující**. Faktory cenové konkurenceschopnosti nelze sice podceňovat, avšak pozornost jim věnovaná v současných debatách by neměla zastiňovat dlouhodobější potřebu důrazného prosazování podmínek pro vytváření znalostní ekonomiky.

V české ekonomice existují po překonání počátečních transformačních obtíží a provedené přestavbě výrobní struktury podmínky k akceleraci ekonomického růstu při vhodné kombinaci pokračujících institucionálních reforem, zlepšení inovační výkonnosti a nezbytného přizpůsobení vzdělanostní úrovně a kvalifikace pracovních sil. Lze přitom počítat s příznivým vlivem dalšího přílivu přímých zahraničních investic a účelným využitím dodatečných finančních zdrojů z evropských fondů. Současná **příznivá tempa ekonomického růstu**, očekávaná též v nejbližší budoucnosti, **by však neměla ukolébávat pozornost a odrazovat od intenzivních příprav na další etapu**, kdy již nebude možno jako na hlavní faktor spoléhat na nákladovou konkurenceschopnost. **Konkurence ještě „levnějších“ soupeřů** jak z nově přistoupivších zemí, jako jsou Bulharsko či Rumunsko, tak i z evropských států mimo EU, zejména z Ukrajiny, Ruska a dalších zemí SNS, především však všestranná a dravá konkurence Číny a dalších asijských zemí **činí pokračování této varianty** v delším časovém horizontu **neperspektivní**.

Literatura

- AUER, J.; MÜLLER, W. 1993. Bilaterale Wirtschaftsvergleiche mit Polen, Ungarn, ČSFR, Jugoslawien, Rumänien und Sowjetunion. Wien : Statistik Österreich, *Statistische Nachrichten*, 1993, Jg 48, Heft 8.
- BARRO, R. 1991. Economic Growth in a Cross-section Countries. *Quarterly Journal of Economics*, 1991, s. 407–443.
- ČSÚ. CESTAT Statistical Bulletin. CANSTAT Statistical Bulletin. Praha, ČSÚ, různé ročníky.
- ČSÚ. HDP, Národní účty. www.czso.cz.
- DĚDEK, O. 2006. Rizika a výzvy měnové strategie k převzetí eura. *Politická ekonomie*, 2006, č. 1, s. 3–21.

- DOBRINSKI, R. 2006. Nominal Versus Real Convergence: The Balancing Act for New EU Entrants. WIIW Spring Seminar Wider Europe: Opportunities and Future Challenges. [Mimeo]. Vienna, March 2006.
- ECFIN. 2006. Statistical Annex of European Economy. Autumn 2006. Brussels : European Commission, Directorate General ECFIN, 2006.
- EUROSTAT. 2006. National Accounts. Luxembourg : Eurostat, 2006a. <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.
- EUROSTAT. 2006. Structural Indicators. Luxembourg, Eurostat, 2006b. <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.
- EUROSTAT. 2006. Labour Cost Statistics. Luxembourg, Eurostat, 2006c. <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.
- EUROSTAT. 2006. National Accounts. Luxembourg, Eurostat, 2007a. <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.
- EUROSTAT. 2006. Structural Indicators. Luxembourg, Eurostat 2007b. <http://epp.eurostat.cec.eu.int>.
- FSÚ, ČSÚ, SŠÚ. 1992. *Statistická ročenka České a Slovenské federativní republiky 1992*. Praha : FSÚ, 1992.
- FSÚ, ČSÚ. *CESTAT, CANSTAT Statistical Bulletin*. Praha : FSÚ, ČSÚ, různé ročníky.
- GLIGOROV, V.; PODKAMINER, L. et al. 2006. Broader-based Growth Resilient to Global Uncertainties. Vienna, The Vienna Institute for International Economic Studies. *Research Reports*, 2006, no. 328.
- JANÁČEK, K.; JANÁČKOVÁ, S. 2004. Evropská měnová unie a rizika pro reálnou konvergenci. *Politická ekonomie*, 2004, č. 4, s. 435–449.
- KADEŘÁBKOVÁ, A. a kol. 2005. *Ročenka konkurenceschopnosti české ekonomiky*. Praha : Linde, 2005.
- KADEŘÁBKOVÁ, A. a kol. 2006. *Ročenka konkurenceschopnosti české ekonomiky. Analýza*. Praha : Linde, 2006.
- LINN, J. F. 2003. *Economic (Dis)Integration Matters – The Soviet Collapse Revisited*. Washington, DC : The Brookings Institution, 2003. www.brookings.edu/views/papers/linn/.
- OECD. 2005. Economic Surveys: Slovak Republic. Vol. 2005/16. Paris : OECD, September 2005.
- OECD. 2006. Going for Growth. Paris : OECD, February 2006a.
- OECD. 2006. Economic Outlook. Paris : OECD, December 2006b.
- PODKAMINER, L.; HUNYA, G. et al. 2005. Back from the Peak, Growth in Transition Countries Returns to Standard Rate of Catching-up. Vienna : The Vienna Institute for International Economic Studies. *Research Reports*, 2005, no. 320.
- SINGER, M. 2005. Srovnání temp hospodářského růstu. In *Měříme správně HDP?* Praha : CEP, 2005, č. 39, s. 29–53.
- SLAVÍK, C. 2005. Reálná konvergence České republiky k EU v porovnání s ostatními novými členskými zeměmi. [Pracovní sešity č. 3]. Praha : Fakulta sociálních věd UK, CESES, 2005.
- SPĚVÁČEK, V.; VINTROVÁ, R.; HÁJEK, M.; ŽDÁREK, V. 2006. Makroekonomický vývoj České republiky v letech 1996–2004. *Politická ekonomie*, 2006, č. 2, s. 147–169.
- VINTROVÁ, R. a kol. 2002. Sociální a ekonomické souvislosti integrace České republiky do Evropské unie. Praha : Rada vlády pro sociální a ekonomickou strategii, 2002.
- VINTROVÁ, R. 2004. The CEE Countries on the Way into the EU – Adjustment Problems. *Europe–Asia Studies*, 2004, no. 4, s. 521–542.
- VINTROVÁ, R. 2005. What GDP Indicators Do Not Tell You: Alternative Indicators of Economic Growth and Real Convergence. *Finance a úvěr*, 2005, č. 11–12, s. 579–595.
- VERHEUGEN, G. 2006. Myslet na malé. *Ekonom*, 2006, č. 15, s. 38–40.
- VLÁDA ČR. 2005. Strategie hospodářského růstu. Praha : Vláda ČR, 2005. www.hospodarskastrategie.org.
- VLÁDA ČR. 2006. Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladěnosti s eurozónou. Praha : Vláda ČR, 2006.

REAL AND NOMINAL CONVERGENCE OF THE CEE COUNTRIES

Růžena Vintrová, Centre for Economic Studies, University of Economics and Management, nám. I. P. Pavlova 3, CZ – 120 00 Praha 2 (ruzena.vintrova@vsem.cz)

Abstract

This paper deals with the narrowing the income gap between the Central and East European New Member States (NMS-5) and the EU-25 and with the trade-off between the real and nominal convergence. The methodology is based on international standards enabling comparisons of macroeconomic indicators, especially of GDP per capita in purchasing power parity and alternative indicators of real gross domestic income, which comprises gains or losses from the terms of trade changes. In the chapter 1 the changes in catching-up and in the position of the NMS-5 economy within the framework of EU-25 are analysed. Chapter 2 deals with the trade-off between the real and nominal convergence. The regression analysis of the comparative price and wage level in relation to the economic level reveals deviations from the theoretical values, especially in the Czech Republic. The unit labour cost's level comparisons examine the cost/price competitiveness. The perspective of real convergence is analysed in the conclusion.

Keywords

real and nominal convergence, purchasing power parity, real gross domestic income, terms of trade, comparative price level, unit labour costs

JEL Classification

E31, F15, F 43, J30, O11